

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 6**

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**
із навчальної дисципліни «Історія та культура України»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого(бакалаврського) рівня вищої освіти
081 «Право» (правозастосування)

**м. Харків
2023 рік**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
30.08.2023 Протокол № 7
(дата, місяць, рік)

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
25.08.2023 Протокол № 7
(дата, місяць, рік)

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
29.08.2023 Протокол № 7
(дата, місяць, рік)

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-гуманітарних дисциплін (протокол від 25.08.2023 р. № 9)

Розробник:

Завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, доктор історичних наук, професор Греченко В.А.

Рецензенти:

Завідувач кафедри українознавства Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор філологічних наук, професор Чорний І.В.

Професор кафедри історії України ХНУ ім. В.Н. Каразіна, доктор історичних наук, професор Посохова Л.Ю.

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 1							
Тема № 1 Вступ до вивчення історії та культури України. Стародавня історія та культура України.		1	-	-	-	4	екзамен
Тема № 2 Київська Русь		1	2	-	-	4	
Тема № 3 Українські землі в складі Великого князівства Литовського та інших держав. Виникнення українського козацтва		2	2	-	-	4	
Тема № 4 Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.		2	4	-	-	4	
Тема № 5 Українська Козацька державність та Гетьманщина наприкінці XVII - XVIII ст.		2	2	-	-	4	
Тема № 6 Українські землі у складі Російської та Австрійської імперій.		2	2	-	-	6	
Тема № 7 Українська революція 1917-1921 рр.		2	4	-	-	8	
Тема № 8 Українська СРР/РСР у складі СРСР.		2	4	-	-	8	
Тема № 9 Держава Україна на сучасному етапі.		2	4	-	-	6	
Всього за семестр:	90	16	24	-	-	50	

1.2 Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни		Вид контролю
	всього	з них:	

		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота		
Семестр № 1								
Тема № 1 Вступ до вивчення історії та культури України. Стародавня історія та культура України.		-	-	-	-	8		екзамен
Тема № 2 Київська Русь		2	2	-	-	8		
Тема № 3 Українські землі в складі Великого князівства Литовського та інших держав. Виникнення українського козацтва		-	-	-	-	8		
Тема № 4 Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.		2	2	-	-	8		
Тема № 5 Українська Козацька державність та Гетьманщина наприкінці XVII - XVIII ст.		-	-	-	-	8		
Тема № 6 Українські землі у складі Російської та Австрійської імперій.		-	-	-	-	8		
Тема № 7 Українська революція 1917-1921 рр.		2	-	-	-	8		
Тема № 8 Українська СРР/РСР у складі СРСР.		-	-	-	-	8		
Тема № 9 Держава Україна на сучасному етапі.		2	2	-	-	12		
Всього за семестр:	90	8	6	-	-	76		

2. Методичні вказівки до семінарських занять

Тема № 1.

Семінарське заняття 1: *Київська Русь.*

Навчальна мета заняття: ознайомити студентів з історією виникнення Давньоруської держави, проаналізувати внутрішню і зовнішню політику князів, особливості культури.

Час проведення: 2 год.

Навчальні питання:

1. Утворення та становлення східнослов'янської держави – Київської Русі.
2. Господарство, ремесло та торгівля в Київській Русі.
3. Характеристика соціального устрою Київської Русі.
4. Суспільно-політичні відносини і «Руська Правда».
5. Релігія в Київській Русі.

6. Культура Київської Русі: писемність і освіта, літописання та література, мистецтво.
7. Розпад Київської Русі. Галицько-Волинське князівство.

Методичні вказівки

Студенти повинні вміти охарактеризувати період, знати основні характеристики зазначеного періоду, утворення однієї з найбільших держав середньовіччя – Київської Русі.

При розгляді першого питання слід приділити значну увагу теоріям виникнення державності у східних слов'ян. Важливе місце в цьому занятті займає розгляд норманської та автохтонної теорій походження державності у східних слов'ян.

Розглядаючи друге питання студенти повинні проаналізувати економічний розвиток давньоруських земель: висвітлити основні заняття населення, ремісничу спеціалізацію міст Київської Русі; розглянути основні пункти експорту та імпорту, торгівельні шляхи та економічні стосунки з сусідами.

Надаючи характеристику суспільного ладу Київської Русі, слід звернути увагу на основні соціальні прошарки суспільства, їх взаємодію, з'ясувати загальноісторичні рамки здійснення характеристики.

При підготовці до четвертого питання слід звернути особливу увагу на той факт, що одним із вагомих державних досягнень Ярослава Володимировича була його робота щодо створення першої письмової збірки норм староруського права – «Руської Правди». Необхідно приділити увагу еволюції деяких інститутів права, згадати про причини змін у системі покарань за «Руською Правдою» та заборони офіційного використання практики кровної помсти в князівському законодавстві.

Відповідаючи на п'яте питання, студенти повинні висвітлити історію християнства в Київській Русі та надати оцінку запровадження християнства на державному рівні.

В наступному питанні спершу необхідно розкрити загальні ознаки культури Київської Русі: наявність дохристиянського язичницького культурного середовища; значний вплив візантійських традицій, знань та канонів; поява нових субкультур – дружинної та народної; процес християнізації культури, переосмислення і творче засвоєння досягнень світової культури. Далі слід зупинитися на аналізі типів шкіл, які були поширені в Київській Русі. Далі слід зупинитися на аналізі найвизначніших пам'яток давньоруської літератури. Також слід відзначити особливості розвитку архітектури, живопису, декоративно-ужиткового мистецтва.

При відповіді на останнє запитання студенти повинні звернути увагу на причини феодальної роздробленості та її наслідки, визначити основні етапи формування Галицько-Волинського князівства, охарактеризувати діяльність найбільш відомих князів.

Література:

1. Греченко В.А. Історія та культура України. Х., 2017. С. 29-50.
2. Історія держави і права України / за ред. А.М. Бандурки. Головка О.М., Греченко В.А. та ін.. Х., 2018. С. 70-83.

Тема № 2.

Семінарське заняття 2, 3: *Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.*

Навчальна мета заняття: ознайомити студентів з причинами, подіями, рушійними силами та наслідками Національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст.

Час проведення: 4 год.

Навчальні питання:

1. Передумови і причини Визвольної війни українського народу 1648-1657 рр. Особливості її періодизації.
2. Зборівський мирний договір. Умови та наслідки.
3. Центральні та місцеві органи влади й управління в Гетьманщині в роки Визвольної війни.
4. Білоцерківський мирний договір і його наслідки.
5. Переяславська рада 1654 р.: її характер і значення.
6. Розробка та затвердження Березневих статей 1654 р.: їх аналіз і значення.
7. Козацька культура.

Методичні вказівки:

Готуючись до першого питання, слід зупинитися на характеристиці складного становища, в якому опинився український народ у XVI на початку XVII ст. Постійне економічне, соціальне, культурне та релігійне гноблення населення, а також погіршення становища козацтва після виходу «Ординації Війська Запорізького реєстрового» 1638 р. підштовхнули населення до відкритої форми протесту. На особливу увагу під час підготовки до заняття заслуговує аналіз правового становища українського селянства, української Православної Церкви та козаків. Доречно звернути увагу на дискусію в історико-юридичній літературі відносно періодизації Визвольної війни. Дехто з учених вважає, що Визвольна війна почалася ще з повстань 1637 — 1638 рр. під керівництвом Павла Бута та Дмитра Гуні. Також не існує єдиного погляду і з приводу закінчення війни, бо після підписання «Березневих статей» у 1654 р. військові дії фактично не припинялися ще багато років.

Особливе місце в семінарському занятті належить питанню про Зборівську мирну угоду 1649 р. Хоча її умови не були цілком вигідними для повстанців, з упевненістю можна зазначити, що цей документ дав змогу трьом українським воєводствам мати широкі права, які гетьман використав для державної розбудови. Ця угода фактично стала своєрідним підсумком у процесі першого етапу Визвольної війни 1648-1657 рр.

У той самий час ми можемо відзначити започаткування політико-

юридичного оформлення козацької держави. Свідченням цього є положення Зборівського договору 1649 р. між Б. Хмельницьким та Річчю Посполитою. Фактично цей договір став першим юридичним актом визнання автономного статусу трьох українських воєводств у складі Речі Посполитої. Окремо слід зупинитися на державі Військо Запорозьке та з'ясувати, чи була це незалежна держава, чи все ж таки автономія у складі Речі Посполитої.

Відповідаючи на четверте питання, варто порівняти Зборівський мир з Білоцерківським та показати, що з 1651 року революція опинилась «в глухому куті».

Готуючись до п'ятого питання, необхідно звернути достатньо уваги на загальні причини пошуків Б. Хмельницьким політичних союзників у боротьбі з Річчю Посполитою. Для цього бажано було б згадати суто історичні події, що відбувались наприкінці 1653 р. Оцінки Переяславської ради ніколи не були однозначними. Так, наприклад, ще В. Липинський писав: «На Переяславську умову ми звикли дивитися крізь призму пізніше створеної Переяславської легенди», яка творилася як з російського, так і з українського боку. Що ж було насправді? По-перше, у Переяславі офіційного, письмового договору не уклали. На раді лише здійснили усний акт присяги, тоді як умови договору лише обговорювались.

При відповіді на шосте питання, студентам необхідно проаналізувати основні положення Березневих статей 1654 р. та визначити їх роль у подальшій історії Гетьманщини.

Вивчаючи останнє питання, слід звернути увагу на те, чим було бароко – одним з напрямів у мистецтві чи культурно-історичною епохою. Більшість сучасних дослідників вважають бароко новою епохою європейської культури, що прийшла після кризи Відродження. Бароко охопило всі сфери духовного життя суспільства. Студенти мусять охарактеризувати розвиток освіти, книгодрукування, літератури, наукових знань, архітектури та мистецтва у цей період.

Література:

1. Греченко В.А. Історія та культура України. Х., 2017. С.98-111.
2. Журавльов Д. В. Усі гетьмани України. Харків: Фоліо, 2011. С.22-87.
3. Історія держави і права України / за ред. О.М. Бандурки. Головка О.М., Греченко В.А. та ін..Х., 2018. С.190-207.

Тема № 3.

Семінарське заняття 4: Українська Козацька державність та Гетьманщина наприкінці XVII - XVIII ст.

Навчальна мета заняття: ознайомити студентів соціально-економічним, суспільно-політичним, правовим становищем українських земель наприкінці XVII – XVIII ст.

Час проведення: 2 год.

Навчальні питання:

1. Характеристика державного та суспільного ладу України-Гетьманщини.
2. Політичний проект І. Виговського і його реалізація в Гадяцькому договорі 1658 р.; його аналіз і значення.
3. Державні програми Ю. Хмельницького, І. Брюховецького.
4. Політичний проект І. Мазепи, його зміст і наслідки.
5. Ліквідація інституту гетьманства Петром І та утворення І Малоросійської колегії 1722 р.
6. Остаточна ліквідація Гетьманщини. Втрата Україною автономії. Зруйнування Запорізької Січі і подальша доля українського козацтва.

Методичні вказівки:

Під час підготовки до семінарського заняття, слід звернути увагу на те, що із смертю Б. Хмельницького в історії подальшого розвитку української державності починається складний період запеклої політичної боротьби як зовнішніх супротивників України-Гетьманщини, так і поміж її власними політичними угрупованнями.

Готуючи відповідь на перше питання, слід коротко зупинитись на становищі Правобережної України, а основну увагу зосередити на характеристиці Гетьманщини, її політичного і адміністративного устрою.

Даючи відповідь на друге питання, слід пригадати, що у серпні 1657 р. в Чигирині старшинська рада обрала гетьманом генерального писаря Івана Виговського. Однак у Москві правлячі кола ця кандидатура не задовольняла. Зокрема, внаслідок цього почались інтриги серед козацької старшини. В Україні розгорнулася боротьба за гетьманську владу. Кращим варіантом союзника, на думку І. Виговського, була Річ Посполита, давня противниця Московської держави. Студенти мусять проаналізувати умови «Гадяцького договору» та визначити його роль у подальшій історії Гетьманщини.

Готуючи відповідь на третє питання заняття, слід пам'ятати, що в пошуках замирення з Москвою Ю. Хмельницький у першій декаді жовтня почав розробку проекту нового договору — «Жердівські» статті. Але замість цього під тиском Москви в 1659 р. були підписані Переяславські статті, які істотно відрізнялися від договору 1654 р. та від пропонованих українським урядом «Жердівських» статей. Тепер уже Україна-Гетьманщина не виступала суб'єктом конфедеративної спілки з Росією під скіпетром Романових, а перетворювалася на її автономну складову одиницю, позбавлену зовнішнього суверенітету, з істотно обмеженою самостійністю політичного устрою. В цьому питанні необхідно окреслити ситуацію в Україні, яка склалася внаслідок обрання наприкінці червня 1663 р. на Лівобережжі гетьманом І. Брюховецького, що ознаменувало розкол України-Гетьманщини. Охарактеризувати настрої в українському суспільстві слід у контексті подій, пов'язаних із прийняттям «Московських статей».

При відповіді на четверте питання, необхідно визначити причини

підписання Андрусівської угоди 1667 р., охарактеризувати основні умови та визначити наслідки цієї події для України.

В наступному питанні, необхідно детальніше проаналізувати зовнішню і внутрішню політику І. Мазепи, з'ясувати причини та наслідки його переходу на бік шведського короля, охарактеризувати оцінки І. Мазепи в історичній літературі.

Далі необхідно розкрити основні заходи Петра І по подальшому підпорядкуванню Гетьманщини, втручання у внутрішні справи України, обмеження прав гетьмана та місцевого самоврядування. Особливу увагу слід звернути на діяльність останніх українських гетьманів – Д. Апостола і К. Розумовського.

При розгляді останнього питання необхідно показати, як започатковану Петром І політику по обмеженню української автономії продовжила Катерина ІІ, розкрити її кроки по остаточному скасуванню української державності: ліквідація гетьманства, відновлення кріпацтва. Також, слід зупинитись на причинах зруйнування Запорозької Січі, показати трагічну долю останнього кошового отамана П. Калнишевського. Необхідно детальніше зупинитись на тому, як склалась подальша доля українського козацтва.

Література:

1. Греченко В.А. Історія та культура України. Х., 2017. С.113-131.
2. Історія держави і права України / за ред. А.М. Бандурки. Головка О.М., Греченко В.А. та ін.. Х., 2018. С.197-207.

Тема № 4.

Семінарське заняття 5: *Українські землі у складі Російської та Австрійської імперій (XIX ст. – поч. XX ст.)*

Навчальна мета заняття: ознайомити студентів з соціально-економічним і політичним становищем українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій в XIX – на початку XX ст.

Час проведення: 2 год.

Навчальні питання:

1. Політичний стан та економічний розвиток українських земель.
2. Центральні та місцеві органи влади й управління на українських землях у складі Російської та Австрійської імперій (кінець XVIII-XIX ст.).
3. Українське національне відродження. Формування української національної самосвідомості.
4. Причини та особливості проведення буржуазних реформ на українських землях у складі Російської імперії:
  - а) селянська реформа;

- б) земська реформа;
- в) міська реформа;
- г) судова та поліцейська реформи.

5. Характеристика державного та суспільного ладу на західноукраїнських землях в ХІХ – на початку ХХ ст.

6. Стан і розвиток культури в Україні у ХІХ ст.

7. Активізація суспільно-політичного руху в Україні на початку ХХ ст. Створення політичних партій.

8. Революція 1905-1907 рр. та Україна.

9. Україна в роки Першої світової війни.

Методичні вказівки:

При розгляді першого питання студенти повинні розповісти про особливості соціально-економічного розвитку і політичного життя в складі Російської та Австрійської імперій. Студенти повинні знати різницю між становищем українських земель у першій і другій половині ХІХ ст. А також звернути увагу на політичне життя України.

Готуючись до другого питання, слід, спочатку, звернути увагу на те, що ХІХ ст. Надніпрянська, Південна та Східна Україна зустріла у складі Російської імперії. У першій половині ХІХ ст. Україна ще зберігала відмінності в соціальній структурі, формах землеволодіння, судочинстві.

Розглядаючи третє питання, слід наголосити на тому, що характерною особливістю української культури було те, що вона розвивалась в умовах Російської та Австро-Угорської імперій, куди входили українські землі. На цьому тлі розпочинається новий етап національно-культурного відродження, зародки якого простежуються в останній чверті ХVІІІ ст. у середовищі українського дворянства, у якого пробуджується інтерес до історичного минулого свого народу, його побуту, звичаїв, обрядів. Посилення уваги до рідної мови сприяло її піднесенню, спростувало усталений погляд на українську мову як на діалект російської. Головним рушієм національного відродження стало те, що ідеї духовного і національного пробудження були закладені українською інтелігенцією наприкінці ХVІІІ – на поч. ХІХ ст. і знайшли найяскравіше втілення та продовження у спадщині та діяльності Т. Шевченка. Центром визвольного антикріпосницького руху став Київ, де постало Кирило-Мефодіївське братство – нелегальна політична організація, провідним діячами якої були В. Білозерський, М. Костомаров, П. Куліш, Т. Шевченко.

В четвертому питанні необхідно надати характеристику загальної кризи феодально-кріпосницької системи. Незацікавленість кріпака у своїй праці гальмувала запровадження використання машин та покращення агротехніки в поміщицьких господарствах. Значна маса поміщиків дедалі ще бачила головним заходом підвищення прибутковості маєтків у збільшенні повинностей селян. Кримська війна 1853 — 1856 рр., що закінчилася поразкою Російської імперії, показала економічну, політичну і військову неспроможність царату, виявивши пороки соціально-економічної системи.

Кризовий стан державного механізму Російської імперії став безперечним. Це стало необхідною передумовою усвідомлення неминучості реформи. Розкрити основні положення запроваджених реформ та наслідки їх запровадження.

Відповідаючи на п'яте питання, слід звернути увагу на територіальні зміни в Європі, які відбулися у другій половині XVIII ст. Після першого поділу Польщі між Австрією, Пруссією і Російською імперією в 1772 р. до Австрійської монархії відійшла Східна Галичина та південно-східні регіони Польщі, а після третього — Холмщина й Підляшшя. У цьому питанні студенти повинні знати основні події економічного і політичного життя західноукраїнських земель під владою Австрійської імперії. Загалом можна стверджувати, що державно-правові акти Австрійської монархії надали Галичині більше свободи і можливостей щодо згуртованості української нації та її прогресивного розвитку.

Розгляд шостого питання неможливий без усвідомлення того факту, що освіта на Наддніпрянській Україні розвивалася у межах загальнодержавної російської політики. Значно розширюється мережа навчальних закладів, але вони могли охопити навчання незначної кількості населення. Інша ситуація була на західноукраїнських землях, де центром культури залишався Львів. У 1849 р. у Львівському університеті було вперше засновано кафедру української мови, яку очолив Я. Головацький. Друга половина XIX ст. була часом активного розвитку науки в Україні, чому сприяли численні наукові школи. Особливе значення для розвитку української культури та відродження української нації мали тогочасні дослідження в галузі українознавства. Значну роль у розвитку національної свідомості відіграло культурно-освітнє товариство «Просвіта». Музика цієї доби була пронизана ідеєю національного відродження. Одночасно з народною і церковною складалась світська професійна музична культура. Цілу епоху у музичному житті України становить творчість Миколи Лисенка, що став основоположником української класичної музики. В архітектурі другої половини XIX століття стильова єдність класицизму руйнується. Складна епоха утвердження капіталізму відбилася і в архітектурі: з'являються нові матеріали, нові замовники. Складається напрям, який отримав назву «еклектика» (змішування).

Пристаючи до розгляду сьомого запитання, слід зупинитися на непослідовності та незавершеності буржуазних реформ другої половини XIX ст., розкрити їх обмежений характер. Подальший розвиток суспільно-політичного руху в українських землях супроводжувався утворенням перших національних політичних партій. Студенти, за допомогою аналізу джерельного матеріалу, повинні визначити спектр політичних партій на початку XX ст. в Наддніпрянщині і півавстрійській Україні. Необхідно також звернути увагу на їх програмні вимоги та методи діяльності.

Наступне питання слід розглядати, починаючи з визначення причин та основних етапів революційної боротьби, а також охарактеризувати її основні форми: страйкова боротьба, селянські виступи, повстання в армії і на флоті.

Необхідно проаналізувати причини, що змусили російський царизм оприлюднити Маніфест 17 жовтня 1905 р. та спричинили лібералізацію й активізацію суспільно-політичного життя в країні. Слід з'ясувати особливості діяльності української думської громади, проаналізувати її основні напрями та наслідки для національного руху. Студентам необхідно визначити умови, в яких опинилися українські суспільно-політичні та громадські організації і діячі, а також реакцію української громадськості на обмеження національних прав українців в Російській імперії.

Готуючи відповідь на останнє питання, необхідно показати причини Першої світової війни, головних учасників, їх плани щодо українських земель; ставлення українців до війни, форми і методи їх участі. Аналізуючи позицію українців щодо війни, слід охарактеризувати цілі і завдання діячів українського національного руху, причини розколу в середовищі його учасників. Визначте наслідки ведення бойових дій на території України, участь в них Українських січових стрільців.

Література:

1. Греченко В.А. Історія та культура України. Х., 2017. С.133-170.

Тема № 5.

Семінарське заняття 6: *Українська революція 1917-1921 рр.*

Навчальна мета заняття: ознайомити студентів з подіями національної революції 1917 – 1921 рр., причинами поразки та уроками.

Час проведення: 2 год.

Навчальні питання:

1. Початок Української революції. Доба Центральної Ради.
2. Українська держава гетьмана П. Скоропадського.
3. Доба Директорії УНР. Утворення ЗУНР. Злука УНР і ЗУНР.
4. Радянсько-польська війна 1920 р. Завершення громадянської війни на території України.
5. Культура України в 1917-1921 рр.

Методичні вказівки:

Готуючись до семінарського заняття, студент має ознайомитися з різними підходами й концепціями, що існують в літературі стосовно висвітлення подій 1917-1921 рр. і скласти на підставі фактів власну обґрунтовану точку зору.

Висвітлення першого питання доцільно пов'язати з матеріалами попередньої теми (причини й результати революції 1905-1907 рр., наслідки для Російської імперії Першої світової війни), визначити основні причини Лютневої революції 1917 р., згадати зі шкільного курсу всесвітньої історії особливості політичної ситуації в Росії після повалення самодержавства («двовладдя»), а надалі проаналізувати особливості політичної ситуації в

Україні (три основні органи, що претендували на виконання владних повноважень). Змальовуючи діяльність Української Центральної Ради (УЦР), слід простежити її еволюцію від блоку українських національних партій та громадських організацій до тимчасового владного органу; під цим кутом проаналізувати її взаємозв'язки з Тимчасовим урядом Росії та зміст Універсалів.

Даючи відповідь на друге питання, слід охарактеризувати гетьманський режим, основні напрямки його внутрішньої і зовнішньої політики, його успіхи і невдачі. Окремого розгляду потребують причини неодноразових антигетьманських повстань і заворушень, а також вплив на українські реалії міжнародних чинників, зокрема – завершення Першої світової війни. Відповідь на питання необхідно завершити розглядом зречення гетьмана і приходу до влади Директорії.

У третьому питанні, слід проаналізувати діяльність Директорії, причини поразки і значення. При відповіді також необхідно навести стислий перелік подій у період з кінця 1918 р. до початку 1920 р.; охарактеризувати основні військово-політичні режими, що встановлювалися на території України у згаданий період (Директорія, радянська влада, «денікінщина», війська Антанти); окремо зупинитися на характеристиці повстанського селянського руху як провідного чинника успіхів і невдач усіх згаданих режимів, згадати основних ватажків повстанців, визначити їх силу й слабкість. Після чого перейти до характеристики новоутвореної ЗУНР, її взаємовідносин з УНР і Польщею. Згадуючи про «Акт Злуки» УНР і ЗУНР, слід показати його символічно-міфологізоване і реальне значення.

Висвітлюючи україно-польську війну, варто визначити причини поразки ЗУНР у Галичині, згадати подальшу долю Буковини і Закарпаття. Наприкінці відповіді потрібно розглянути діяльність УГА в 1919-1920 рр., після її відступу на Наддніпрянську Україну: спільний з С. Петлюрою похід на Київ, угода з Денікіним, утворення і ліквідація ЧУГА. Необхідно пригадати останні спалахи громадянської війни (селянські повстання, махновський рух наприкінці 1920 - у 1921 рр., похід Ю.Тютюнника 1921 р.).

Аналізуючи четверте питання, слід приділити увагу відродженню української мови, українізації освіти та науки, книговидавничої справи та преси, розвитку національного театру, музичного та образотворчого мистецтва. Необхідно врахувати, що саме уряд П. Скоропадського досяг найбільш вагомих результатів у сфері розвитку національної культури. Необхідно визначити основні риси політики Директорії та ЗУНР у сфері розвитку національної культури. Охарактеризувати мовне законодавство доби національно-демократичної революції (1917 – 1921 рр.).

Література:

1. Греченко В.А. Історія та культура України. Х., 2017. С.176-206.
2. Історія держави і права України / за ред. А.М. Бандурки. Головка О.М., Греченко В.А. та ін.. Х., 2018. С.294-341.

Тема № 6.

Українська соціалістична радянська республіка. Становище на західноукраїнських землях.

Семінарське заняття 7: Українська СРР/РСР у складі СРСР у 1921-1945 рр.

Навчальна мета заняття: ознайомити студентів з подіями 20-30-х рр. ХХ ст., змінами у політичному, економічному, соціальному і культурному житті українців. Розглянути причини, хід подій та наслідки Другої світової війни для України.

Час проведення: 2 год.

Навчальні питання:

1. НЕП та особливості його здійснення в Україні.
2. Політика форсованої індустріалізації в Україні.
3. Колективізація і голодомор в Україні.
4. Політичні процеси та масові репресії 1930-х рр. в Україні.
5. Українізація 1920-х рр. та українська культура.
6. Причини й характер Другої світової війни. «Українське питання» в міжнародній політиці напередодні та на початку війни. Возз'єднання західноукраїнських земель у складі УРСР.
7. Оборонні бої на території України в 1941-1942 рр. Причини поразок радянських військ.
8. Окупаційний режим. Розгортання антифашистського руху опору в Україні.
9. Визволення України від німецької окупації. Внесок українського народу в розгром нацистської Німеччини та її союзників. Наслідки й уроки Другої світової війни для України.

Методичні вказівки:

Заняття необхідно розпочати з постановки проблемних питань по темі. Також звертається увага студентів на окремі питання, які необхідно розкрити під час виступів на занятті.

Під час підготовки першого питання необхідно чітко визначити причини переходу від політики «воєнного комунізму» до НЕПу. З'ясувати особливості переходу до нової економічної політики в Україні. Визначити і проаналізувати головні ознаки НЕПу, насамперед, упровадження продовольчого податку, денационалізацію середньої та дрібної промисловості, дозвіл на приватну торгівлю. Висвітлити результати грошової реформи Г. Я. Сокольнікова. Слід чітко зрозуміти істинну сутність хлібозаготівельних криз, особливо кризи 1927-1928 рр. З'ясувати причини згортання НЕПу, й остаточного переходу до адміністративно-командних методів господарювання.

У другому питанні показати причини, джерела і наслідки індустріалізації. Також рекомендується всебічно проаналізувати головні напрямки проведення форсованої індустріалізації. Висвітлити зміст Першого

та Другого п'ятирічних планів розвитку народного господарства. З'ясувати сутність, особливості та масштаби стаханівського руху. Проаналізувати результати індустріалізації для промисловості УРСР.

В третьому питанні необхідно розкрити причини, характер і головні етапи впровадження політики колективізації сільського господарства в СРСР та УРСР. Розповісти про прояви незадоволення селян сталінською політикою колективізації, її поразку на першому етапі та тимчасову відмову радянського уряду від «штурму» на селі. Висвітлити причини виникнення ідеї ліквідації куркульства як класу і масового розкуркулення. Проаналізувати причини й трагічні наслідки голоду 1932-1933 рр. для України.

Четверте питання доцільно розпочати з визначення термінів «тоталітарна система» і «сталінізм», характеристики їх головних ознак, причин та етапів встановлення сталінського режиму в СРСР, з'ясування специфіки тоталітарної системи в Україні. Далі необхідно висвітлити «Шахтинську справу», процес проти «Спілки Визволення України» і справу «Промпартії» - перших великих показових судових процесів в Радянській державі. Охарактеризувати причини, головні напрямки і наслідки «Великого терору» 1937-1938 рр. Висвітлити проблему масових репресій проти української інтелігенції. Виявити наслідки масових репресій в армії напередодні Другої світової війни.

У п'ятому питанні потрібно акцентувати увагу на причинах упровадження більшовицьким урядом політики «українізації», її головних напрямках і заходах. Прослідкувати досягнення «українізації» політичного та громадського життя республіки: в державному і партійному діловодстві, в армії, в системі освіти, у видавничій галузі, у засобах масової інформації та мистецтві. З'ясувати внесок М. О. Скрипника, О. Я. Шумського, В. П. Затонського, М. Хвильового у розповсюдження і популяризацію української мови та культури. Проаналізувати позитивні і негативні результати «українізації». Висвітлити причини та етапи політики «українізації». Аналізуючи п'яте питання необхідно, проаналізувати основні літературні течії 20-30-х рр. XX ст. в Україні. Особливу увагу слід приділити літературній дискусії 1925-1928 рр. та її впливу на розвиток літератури і мистецтва. Визначити найбільш відомих представників нових літературних течій: неокласицизму, символізму, неоромантизму.

Характеризуючи мистецтво України в 20-30-х рр. XX ст. (театр, музика, живопис), необхідно визначити основні тенденції розвитку мистецтва в умовах політики українізації. Назвати представників театрального, музичного, образотворчого мистецтва. Визначити особливості їх творчості.

При підготовці шостого питання слід зупинитись на причинах і характері Другої світової війни, з'ясувати, чому не вдалось перешкодити здійсненню гітлерівською Німеччиною загарбницьких планів. З'ясувати, яке місце в міжнародній політиці займало українське питання в його вузькому і широкому розумінні. Усвідомити, які держави й чому були зацікавлені у

його вирішенні. Чому саме Німеччина стала ініціатором його розв'язання. Стисло охарактеризуйте події в Закарпатті, пов'язані з утворенням Карпатської України та її подальшою долею. Необхідно звернути увагу на німецько-радянські відносини кінця 1930-х рр. Дати оцінку пакту Молотова-Ріббентропа та таємного протоколу до нього. Яке місце в пакті відводилось західноукраїнським землям. Дати характеристику процесу входження західноукраїнських земель до складу УРСР і СРСР, з'ясувати сутність «радянзації», її значення. Прокоментувати оцінки цієї події в історичній літературі.

При підготовці сьомого питання необхідно з'ясувати причини нападу гітлерівської Німеччини на Радянський Союз, проаналізувати співвідношення військових сил СРСР і Німеччини та становище на радянсько-німецькому кордоні напередодні війни. Подумайте, чому український напрямок у війні став для Німеччини одним з головних. Дати загальну характеристику бойових дій на Південно-Західному та Південному фронтах. Наведіть приклади героїзму радянських воїнів. Проаналізуйте сутність і причини прорахунків військово-політичного керівництва СРСР. З'ясуйте, яке місце займала Україна у військових планах фашистів.

В Україні німці встановили жорстокий окупаційний режим, основною метою якого було знищення опору місцевого населення. Які плани виношувала нацистська верхівка? У чому полягала сутність окупаційного режиму? Охарактеризуйте радянський підпільний і партизанський рух на окупованій території, місце і роль формувань ОУН-УПА, що стали складовою частиною руху опору, їх мету і тактику боротьби. Прокоментуйте оцінки, що є в історичній літературі стосовно діяльності ОУН-УПА.

При підготовці останнього питання слід дати загальну характеристику бойових дій за визволення України в 1943 році. Розкрийте значення битви за Дніпро і звільнення Києва. Назвіть найважливіші наступальні операції Радянської Армії на території України в 1944 р. З'ясуйте, коли відбулось остаточне звільнення України від фашистських загарбників, уясніть причини перемоги радянського народу у війні, її історичне значення, внесок українського народу в розгром фашизму. Які уроки мало винести людство з цієї війни?

Література:

1. Греченко В.А. Історія та культура України. Х., 2017. С.176-206.
2. Історія держави і права України / за ред. А.М. Бандурки. Головка О.М., Греченко В.А. та ін.. Х., 2018. С.294-341.

Семінарське заняття 8, 9: Україна в 1945-1991 рр.

Навчальна мета заняття: ознайомити студентів з особливостями соціально-економічного і культурного розвитку України в 1945-1991 рр.

Час проведення: 4 год.

Навчальні питання:

1. Відродження суспільно-політичного життя в УРСР. Повоєнна відбудова.
2. Політика М. Хрущова. Хрущовська відлига та її наслідки для України.
3. Соціально-економічне та суспільно-політичне становище УРСР у другій половині 60-х - першій половині 80-х рр. XX ст.
4. «Перебудова» в СРСР: мета, основні напрями та наслідки для України. Суспільно-політичне життя в Україні наприкінці 1980-х - на початку 1990-х рр.
5. Серпневі події 1991 р. Проголошення державної незалежності України. Розпад СРСР й утворення СНД.

Методичні рекомендації

Відповідь на перше питання слід розпочати з аналізу суспільно-політичного життя в Україні в 1945-1953 рр. Докладніше варто зупинитись на радянських перетвореннях у Західній Україні. Визначити причини та сутність операції «Вісла». Охарактеризувати антирадянський рух опору на Західноукраїнських землях. Розповідаючи про повоєнну відбудову господарства, важливо дати оцінку «Плану Маршала» та відмові СРСР від цього плану. Потрібно охарактеризувати причини голоду 1946-1947 рр. Підсумовуючи результати відбудови народного господарства, доцільно зробити наголос на трудовому ентузіазмі радянських людей як на впливовий чинник успішної та швидкої післявоєнної відбудови.

Під час відповіді на це питання необхідно розкрити зміст реформ М. С. Хрущова у політичній сфері радянського суспільства. Важливо дати оцінку викриттю культу особи Сталіна та офіційному осуду сталінських репресій. Доречно охарактеризувати зрушення в духовному житті країни та визначити, хто такі шістдесятники. Слід також розказати про хрущовські реформи в економіці та про соціальні експерименти М. С. Хрущова. Доречно буде згадати, що саме в часи М. С. Хрущова СРСР перетворився на могутню космічну наддержаву. У кінці відповіді важливо визначити причини поразки хрущовських реформ у Радянському Союзі.

Спочатку необхідно охарактеризувати спроби економічних реформ середини 1960-х рр. у промисловості та сільському господарстві. Важливо виявити причини появи кризових явищ в економіці СРСР, що активно починають проявлятися з початку 70-х р. Поняття «Застій». Доречно показати, як відбився початок війни в Афганістані на економіці і суспільно-політичному житті СРСР. Слід пояснити, чому в СРСР у цей період розпочалось згортання демократії та поворот до неосталінізму. В кінці відповіді потрібно охарактеризувати суспільно-політичне положення в УРСР в 1960-80-х рр. та дати оцінку дисидентському руху.

При відповіді на п'яте питання, слід проаналізувати системну кризу радянського тоталітаризму. Визначити, чому всі спроби реформування радянського режиму зазнавали краху. Необхідно виявити головні чинники,

що зумовили процес перебудови, показати, що «перебудова» стала об'єктивною необхідністю, з'ясувати її сутність та складові, виділити головні етапи, прослідкувати процес формування її офіційної концепції. Варто особливо підкреслити, що мета «перебудови» полягала не у відмові від тоталітаризму, а в збереженні радянської системи шляхом її модернізації.

Важливо акцентувати увагу на характеристиці особливостей «перебудови» в Україні, причини її гальмування в республіці, що перетворилася на «заповідник» застою. Показати протидію реформам «ортодоксів» усередині КПРС.

Далі слід вивчити причини дестабілізації економіки та провалу курсу «прискорення». Зазначити, що економічну кризу підсилила катастрофа на ЧАЕС, приховування трагічних наслідків якої сприяло остаточному падінню авторитету КПРС.

При висвітленні цього питання потрібно з'ясувати, унаслідок яких причин радянський режим наприкінці 1980-х років утратив важелі контролю над громадянсько-політичною активністю суспільства. Важливо проаналізувати зміст політичної реформи М. Горбачова.

Необхідно також дати аналіз наслідків виборів до Рад 1989-1990 рр., підкреслити, що поява «неформальних організацій» стала чинником подальшої демократизації суспільства. Далі слід визначити зміст понять «гласність», «демократизація», показати, чим вони відрізнялись від свободи слова та демократії. Також доцільно проаналізувати причини посилення в суспільстві інтересу до «білих плям» в історії.

Важливим є аналіз основних передумов формування багатопартійності в Україні, характеристика спектра політичних партій держави. Виключення з Конституції СРСР ст. 6 про керівну роль партії в суспільстві знаменувало ліквідацію монополії КПРС на політичну діяльність.

Слід окреслити основні етапи українського національно-визвольного руху; зазначити напрямки діяльності Народного руху України. Необхідно показати особливості розвитку робітничого, студентського та страйкового руху. Охарактеризувати основні положення «Декларації про державний суверенітет» 16 липня 1990 року та її історичне значення.

Підсумовуючи, варто назвати причини провалу та головні наслідки політики «перебудови». Вона, як «революція згори», не досягла поставленої мети, однак, всупереч волі її ініціаторів, стимулювала демократичні процеси «знизу», які й знищили комуністичну радянську імперію.

При розгляді шостого питання слід охарактеризувати ситуацію в країні: загострення політичної й економічної кризи; посилення відцентрових тенденцій у союзних республіках; гостре протистояння консервативних і демократичних сил. Докладно вивчити вплив на політичну ситуацію в Україні краху комуністичних режимів у Східній Європі, дати визначення поняття «параду суверенітетів».

Необхідно з'ясувати передумови суверенізації УРСР, вивчити результати референдуму 17 березня 1991 р. та його особливості в Україні; проаналізувати сутність «Новоогарьовського процесу». Далі потрібно

показати, який вплив мали на події в Україні спроба державного заколоту в СРСР та утворення «ДКНС». Важливим є визначення головної мети путчистів та характеристика позицій у часи заколоту провідних політичних сил України.

Слід виявити головні чинники, що зумовили появу «Акту проголошення незалежності України», сутність та наслідки його прийняття. Необхідно показати, яке значення мала для процесів поглиблення демократизації суспільства заборона діяльності КПУ в серпні 1991 р. Далі варто проаналізувати результати Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1990 р., охарактеризувати сутність Біловезьких угод та їхні наслідки; вивчити причини розпаду СРСР та створення СНД.

Важливо показати перші кроки країни на шляху державотворення. Особливу увагу слід акцентувати на визначенні історичного значення здобуття Україною незалежності.

Література:

1. Греченко В.А. Історія та культура України. Х., 2017. С.176-206.
2. Історія держави і права України / за ред. А.М. Бандурки. Головка О.М., Греченко В.А. та ін.. Х., 2018. С.294-341.

ТЕМА № 7

Семінарське заняття 10, 11: Держава Україна на сучасному етапі.

Навчальна мета заняття: ознайомити студентів з особливостями соціально-економічного і культурного розвитку України на сучасному етапі.

Час проведення: 4 год.

Навчальні питання:

1. Становлення України як незалежної держави.
2. Конституційний процес. Конституція України 1996 р.
3. Соціально-економічний розвиток країни.
4. Політична ситуація в Україні у 2000-ні роки.
5. Україна на міжнародній арені. Українська діаспора на сучасному етапі.
6. Розвиток культури України на сучасному етапі.

Методичні вказівки:

При підготовці до першого питання студент має самостійно ознайомитись з найважливішими джерелами з історії становлення України як незалежної держави (1992-1996 рр.) (у переліку списку джерел, навчально-методичної та наукової літературі). Передусім слід звернути увагу на основні умови та чинники, що визначили ключові напрямки національного будівництва, а також геополітичну ситуацію у світі у першій половині 1990-х рр. Надалі варто визначити головні напрямки процесу українського

державотворення, окреслити основні етапи формування правової бази розвитку України як демократичної держави.

Важливо визначити особливості політичного життя України в 1990-ті рр., показати основні тенденції формування багатопартійності, дати класифікацію політичних партій та рухів, проаналізувати результати виборів до Верховної Ради (1994, 1998 рр.) та виборів Президента України (1994, 1999 рр.).

При розгляді другого питання доцільно пригадати попередні українські конституційні акти (Конституцію Пилипа Орлика, Конституцію УНР, Конституції УРСР). Слід показати особливості конституційного процесу в Україні, значення прийняття Конституції України 28 червня 1996 року для процесів утвердження української державності, стисло охарактеризувати її основні положення, проаналізувати конституційну реформу 2004 р.

Розглядаючи соціально-економічний розвиток незалежної України, необхідно визначити стартові умови, що були в країні після розпаду радянської економічної системи; дати визначення поняттям «ринкова економіка», «перехідна економіка», з'ясувати причини затримки у здійсненні реформування економіки на ринкових засадах, охарактеризувати процес приватизації державної власності, визначити місце і роль іноземних інвестицій в українській економіці.

Характеризуючи розвиток соціальної сфери, слід визначити причини значного зниження рівня життя абсолютної більшості населення у першій половині 1990-х рр., з'ясувати вплив соціально-економічного становища на демографічну ситуацію в Україні. Надалі розглянути економічну ситуацію в Україні після стабілізації економіки на початку 2000-х рр.

Аналізуючи політичну ситуацію в країні у 2000-ні рр., потрібно охарактеризувати політичну платформу сучасних партій і блоків, проаналізувати результати президентських (2004 та 2010 рр.) та парламентських (2002, 2006, 2007 рр.) виборів.

Вивчаючи становище України на міжнародній арені та її зовнішню політику, слід розглянути такі підпитання: процес визнання незалежності, участь України в діяльності міжнародних організацій (ООН та її структур, СОТ, СНД, Ради Європи тощо); європейський вектор зовнішньої політики; українсько-російські відносини. Перед вивченням сучасного становища української діаспори варто коротко зупинитися на її історії, надалі необхідно охарактеризувати західну та східну гілки діаспори.

У третьому питанні необхідно проаналізувати здобутки і проблеми, що існують в українській культурі після здобуття Україною державної незалежності. Необхідно визначити основні напрями та форми державної підтримки вітчизняної культури. Визначити основні напрями реформування освітньої сфери та його результати. Охарактеризувати проблеми розвитку вітчизняної науки та її інтеграції в європейський та світовий науково-освітній простір. Проаналізувати проблеми та визначити найбільш помітні здобутки у розвитку вітчизняного мистецтва. Назвати представників сучасної української літератури, кіномистецтва, театру, музичного мистецтва.

Пригадати українських спортсменів – рекордсменів та призерів Олімпійських ігор.

Література:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. К., 1996.28 с.
2. Греченко В.А. Історія та культура України. Х.,2017.С.262-284.
3. **Рекомендована література (основна, допоміжна),), інформаційні ресурси в Інтернеті**

Основна

- 1.Бойко О.Д. Історія України: підручник. К.:Академія. 2018.720 с
- 2.Гарін Володимир, Кігіцар Ірина, Кондратенко Олександр. Історія України: навчальний посібник. К.:Центр навчальної літератури,2017.240с.
- 3.Греченко В.А. Історія та культура України: підручник.Х.:ХНУВС,2017.320 с.
- 4.Греченко В.А., Кислюк К.В.Історія української культури.К.:Кондор-Видавництво,2013.352 с.
5. Палій Олександр. Коротка історія України. К. А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2017. 464 с.

Допоміжна література:

- 6.Аркас Микола. Історія України - Русі.К.: Наш формат, 2020.436 с.
- 7.Греченко В.А., Головка О.М.Становлення та утвердження тоталітарної партії в Україні (1918-1941 рр.).Х.:НікаНова. 2012.402 с.
- 8.Михайлова Ольга. Павло Скоропадський. К.:Парламентське видавництво, 2018.368 с.
- 9.Сас Петро. Петро Конашевич – Сагайдачний. К.:Парламентське видавництво, 2020. 560 с.

10.2. Інформаційні ресурси

1. Битва під Жовтими Водами. URL: <http://univd.edu.ua/uk/dir/1909/pamyatni-daty--kviten>
2. Українська держава гетьмана П. Скоропадського. URL: <http://univd.edu.ua/uk/dir/1909/pamyatni-daty--kviten>.
3. Коліївщина. URL: <http://univd.edu.ua/uk/dir/1923/pamyatni-daty--traven>.
4. Битва під Корсунем. URL: <http://univd.edu.ua/uk/dir/1923/pamyatni-daty--traven>.
5. Ярослав Мудрий. URL: <http://univd.edu.ua/uk/dir/1909/pamyatni-daty>.
- 6.Петро Дорошенко - гетьман усієї України. URL: <http://univd.edu.ua/uk/dir/1909/pamyatni-daty>.
7. Битва під Пилявцями. URL: <http://univd.edu.ua/uk/dir/1951/pamyatni-daty--veresen>.
8. Батуринська трагедія (до 310-ї роковини події). URL:<http://univd.edu.ua/uk/dir/1952/pamyatni-daty--lystopad>
9. Перша світова війна 1914-1918 років (до 100-річчя з дня закінчення).

URL:<http://univd.edu.ua/uk/dir/1952/pamyatni-daty--lystopad>

10. 100 років з дня утворення Директорії Української Народної Республіки. URL: <http://univd.edu.ua/uk/dir/1952/pamyatni-daty--lystopad>

11. 85 річниця Голодомору в Україні. URL: <http://univd.edu.ua/uk/dir/1909/pamyatni-daty>.

12. 150 років Всеукраїнському товариству «Просвіта» імені Тараса Шевченка. URL: <http://univd.edu.ua/uk/dir/1909/pamyatni-daty>.

13. 100 років Акту Соборності України. URL: <http://univd.edu.ua/uk/news/4747>.